

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПЛАНУВАННЯ, ПІДГОТОВКУ АБО РОЗВ'ЯЗУВАННЯ АГРЕСИВНОЇ ВІЙНИ ЧИ ВОЄННОГО КОНФЛІКТУ

СКРЕКЛЯ Леся Іванівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та процесу Львівського торговельно-економічного університету

САДУЛА Любов Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент, юридичний факультет Європейського університету

СТИРАНКА Михайло Богданович - кандидат юридичних наук, адвокат

DOI 10.32782/NP.2022.1.28

У статті проаналізовано особливості об'єктивної сторони законодавчо визначених форм посягання на територіальну цілісність і недоторканність держави, а саме: планування, підготовка або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту.

Ключові слова: агресивна війна, воєнний конфлікт, територіальна цілісність та недоторканність, планування, підготовка, розв'язування, ведення, кримінальна відповідальність.

Постановка проблеми

В Україні донедавна проблема кримінально-правової охорони територіальної цілісності і недоторканності не належала до основних викликів держави. Однак ситуація кардинально змінилася у зв'язку з анексією РФ Криму, самопроголошенням так званих ЛНР та ДНР, що, своєю чергою, диктує нагальність наукового осмислення питань кримінальної відповідальності за планування, підготовку або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту.

Аналіз останніх досліджень

Цілком очевидно, що пошук шляхів кримінально-правової охорони територіальної цілісності і недоторканності, в першу чергу, потребує визначення стану розробленості цього питання з метою визначення напрямів подальших наукових розвідок, оскільки вносити пропозиції для вдосконалення кримінального законодавства, а відтак і правозастосовної практики складно без розвитку науки. У наш час

деякі аспекти вказаної проблеми розглядали у своїх працях В. С. Батиргарєєва, Д. С. Зоренко, Ю. В. Луценко, Н. М. Парасюк, С. Ю. Плєцький, О. В. Попович, М. А. Рубашенко, А. В. Савченко, Г. В. Татаренко, Р. Л. Чорний та ін. Очевидно, що здійснені теоретичні дослідження мають важливе значення як для сучасної науки, так і для практики. Попри їх вагомість низка питань залишаються недослідженими чи дискусійними (скажімо, щодо визначення понять «планування» та «підготовка», а також їх співвідношення), до деяких положень учені ставляться некритично.

Постановка завдання

Метою даної статті є визначення питань кримінальної відповідальності за планування, підготовку або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту.

Виклад основного матеріалу

Однією з норм, яка покликана охоронити територіальну цілісність і недоторканність держави від проявів сепаратизму, є ч. 1 ст. 437 КК України, що передбачає відповідальність за планування, підготовку або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту. Злочин «агресивна війна» існує в двох вимірах: з точки зору міжнародного права та національного кримінального права [1, с. 98]. Водночас у національному кримінальному законодавстві вживається поняття агресивної війни, натомість нормами міжнародного

права регламентується поняття злочину агресії, за що передбачено індивідуальну відповідальність на міжнародному рівні. Аналіз норм міжнародної та національної системи права дає змогу висновувати, що акти агресії можна розглядати як одну з форм посягання на територіальну цілісність і недоторканність держави. Такий висновок безпосередньо впливає з аналізу Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 р. та Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 р., де до таких слід відносити: вторгнення або напад збройних сил держави на територію іншої держави чи будь-яку воєнну окупацію, або будь-яку анексію території іншої держави чи частини її із застосуванням сили; засилання державою або від імені держави озброєних банд, груп і регулярних сил чи найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави, або її значну участь у них.

Поняття «воєнний конфлікт» у національному законодавстві розглядається як форма розв'язання міждержавних або внутрішньодержавних суперечностей із двостороннім застосуванням воєнної сили, основними видами якої є війна та збройний конфлікт [2]. При цьому у науковій літературі вказується, що у воєнному конфлікті обов'язковою є присутність політичних мотивів під час використання зброї (продовження політики з використанням воєнного насильства). Що стосується поняття війни як виду воєнного конфлікту, то його семантичний зміст трактується як: збройна боротьба між державами чи народами, між класами всередині держави [3, с. 80]; засіб боротьби за світову гегемонію та захист національних інтересів [4, с. 79]. У науковій літературі поняття «війна» розглядається як така, що пов'язана з докорінною зміною характеру відносин між сторонами та переходом їх від ненасильницьких способів боротьби до прямого застосування зброї та інших насильницьких засобів для вирішення певних суперечностей (територіальних, економічних, суспільно-політичних тощо) [5, с. 126]. Так, відповідно до ст. 1 Гаазької конвенції про

початок військових дій від 18 жовтня 1907 р., учасником якої є Україна, початок військових дій між державами не повинен починатися без попереднього і недвозначного попередження у вигляді мотивованого оголошення війни або у формі ультиматуму з умовним оголошенням війни [6]. Формальний акт оголошення війни свідчить про те, що вона має чітко окреслені межі, оскільки діє спеціальний правовий режим. Саме за цією ознакою можна здійснити розмежування понять, що розглядаються. Окрім того, очевидно, що війну слід розглядати як найбільш небезпечну (крайню) форму воєнного конфлікту, оскільки вона, на відміну від останнього, характеризується широкими просторовими межами (має масштабний характер), що загалом призводить до якісної зміни стану суспільства. В цьому разі йдеться про війну власне в широкому розумінні, оскільки це поняття також має свої різновиди (світова, вітчизняна, громадянська, інформаційна, гібридна тощо).

Суть збройного конфлікту зводиться до збройного зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [7]. При цьому держава не переходить в особливий стан, обумовлений як війна, і не вводить режим воєнного стану в країні або на частині її території, а збройна боротьба не виходить за межі операційного напрямку [8, с. 109]. До збройних конфліктів неміжнародного характеру слід відносити всі громадянські війни і внутрішні конфлікти, що виникають зі спроб державних переворотів тощо. Ці конфлікти відрізняються від міжнародних збройних конфліктів насамперед тим, що в останніх обидві воюючі сторони є суб'єктами міжнародного права (це держави, нації, народи, що борються за незалежність), натомість у громадянській війні воюючою стороною визнається лише центральний уряд [9, с. 57]. У науковій літературі основною відмінністю, яка відрізняє поняття воєнного та збройного конфліктів, вважають те, що для виник-

нення першого необхідні політичні мотиви, а для другого – застосування зброї [10, с. 144]. Таку позицію не можна назвати безспірною, оскільки застосуванню зброї повинні слугувати певні причини, мотиви, скажімо, на тлі територіальних протиріч між окремими державами або всередині держави. Саме ж по собі застосування зброї, найімовірніше, необхідно розглядати як збройний інцидент, який відбувається в результаті випадкового зіткнення за відсутності політичного впливу. Видається, що межа відмінності між поняттями воєнного та збройного конфліктів є доволі умовною, оскільки вони характеризуються однаковими ознаками (характером конфлікту, його сторонами, засобами).

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 437 КК України, характеризується діями у таких формах: планування, підготовка, розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту. Так, планування агресивної війни чи воєнного конфлікту власне слід розглядати як розумову діяльність, яка здійснюється шляхом визначення порядку дій (виокремлення завдань), які необхідно здійснити для досягнення поставленої мети. При цьому вимагається чітка взаємодія осіб, що потрібна для визначення «сценарію» (стратегії) застосування сили, оцінювання наявних можливостей, визначення ролі і функції кожного учасника.

Заступник начальника департаменту контррозвідувального захисту в сфері інформаційної безпеки СБУ Юлія Лапутіна під час організованого круглого столу в Укрінформі на тему «Гібридна (інформаційна) агресія РФ. Відповіді України» у своїй доповіді повідомила, що планування агресивної війни проти України керівництвом РФ полягало в обґрунтуванні ідеї війни, розробки її політичної концепції, попереднього планування засобів ведення війни. Окрім того, вона наголосила, що одним із чинників, які можуть свідчити про спланованість дій керівництва РФ, є внесення змін до законодавства РФ, завдяки яким розширюються права на застосування військової сили за кордоном, зокрема для забезпечення захисту своїх громадян [11].

Аналіз поняття «планування» дає підставу для висновків, що його зміст фактично збігається з поняттям «участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій». Це пов'язано з тим, що змова на вчинення злочинних дій не може визнаватись як така у випадку, коли хтось із учасників висловить пропозицію розв'язати агресивну війну, а інші її підтримають. Очевидно, що така змова має бути добре спланована, конкретизована та визначати характер злочинних дій, зокрема щодо розроблення певної ідеї та стратегії ведення війни, строків щодо її підготовки, тактики мобілізації тощо. Аналіз судової практики України в цій частині свідчить, що розроблення злочинного плану, який передбачався для досягнення військово-політичних цілей РФ, охоплює, поряд із застосуванням військових, політичних, дипломатичних, економічних та інформаційних засобів, також застосування засобів прихованого характеру, які передбачають використання протестного потенціалу населення південно-східних регіонів України, формуванні під інформаційним впливом внутрішньої опозиції для створення постійного фронту по всій території України [12]. Тому видається, що формулювання у ч. 1 ст. 437 КК України «участь у змові, що спрямована на вчинення таких дій» є зайвим, оскільки охоплюється іншою формою посягання на територіальну цілісність і недоторканність держави (планування агресивної війни чи воєнного конфлікту).

Наступна форма вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 437 КК України, полягає у підготовці до агресивної війни чи воєнного конфлікту. Вона включає в себе дії, пов'язані з попереднім готуванням засобів ведення війни, нарощування військової сили, проведення розвідувальних заходів, накопичення запасів зброї, боєприпасів, схиляння населення до ненависті до народів інших держав, усунення можливих перешкод для вторгнення збройних сил на територію іншої держави [13, с. 403]. Тобто зазначена форма посягання характеризується більшою рішучістю дій. Натомість розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту полягає у пред'явленні

ультиматуму іншій державі, створенні або інсценуванні конфліктної ситуації, в агресивно-провокаційних діях на кордоні [14, с. 1109]. Тимчасом розв'язання агресивної війни РФ з Україною відбулось без її оголошення, оскільки особовий склад РФ на початковій стадії не мав розпізнавальних знаків, діяв, так би мовити, під прикриттям.

Водночас 20 лютого 2014 р., відповідно до Заяви «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків», схваленій Постановою Верховної Ради України від 21 квітня 2015 р., слід вважати днем початку збройного нападу Росії на Україну (коли були зафіксовані перші випадки порушення Збройними Силами РФ всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням РФ порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки та використання нею своїх військових формувань, дислокованих у Криму) [15].

Прикладом розв'язання воєнного конфлікту слугує також один із актів агресії РФ проти України (напад збройними силами держави на морські сили або морські флоти іншої держави), який відбувся 25 листопада 2018 р. у нейтральних водах. Зокрема, прикордонний корабель РФ «Дон» протаранив український рейдовий буксир «Яни Капу», а також проти ВМС України була застосована зброя, внаслідок чого українські військовослужбовці отримали поранення та були захоплені в полон.

Висновки

Таким чином планування, підготовка, розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту є одним із різновидів проявів сепаратизму, оскільки зазіхають на міждержавні суспільні відносини щодо охорони територіальної цілісності та недоторканності держави. Особливістю об'єктивної сторони цього складу злочину є бланкетність його ознак (агресивна війна, воєнний конфлікт), оскільки їх конкретний зміст залежить від норми, що належить до іншої галузі права.

Література

1. Денисов С. Ф., Кардаш К. С. Визначення поняття «агресивна війна» у кримінальному праві України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2012. № 3. С. 96–106.
2. Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015/print>
3. Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. М. : Азъ, 1992. 960 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
5. Сірий С. Сутність поняття «локальна війна» і «воєнний конфлікт» та їх типологія. *Політичний менеджмент*. Київ. 2006. № 4. С. 124–134.
6. Гаазька конвенція про початок військових дій від 18 жовтня 1907 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b85
7. Воєнна доктрина України, затверджена Указом Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015/print>
8. Денисов С. Ф., Кардаш К. С. Воєнний конфлікт: зміст та співвідношення з близькими поняттями. *Вісник Дніпропетровського університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2012. № 1 (2). С. 107–113.
9. Нікітін А. А. Збройний конфлікт як вид воєнного конфлікту. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 52–59.
10. Пилипенко Я. С. Демаркація понять «воєнний конфлікт», «збройний конфлікт» та «війна». *Вісник НТУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2017. Вип. 1/2, 33 (34). С. 143–146.
11. Доповідь заступника начальника департаменту контррозвідувального захисту в сфері інформаційної безпеки СБУ Юлії Лапутіної 12 червня 2018 р. на круглому столі в Укрінформі на тему: «Гібридна (інформаційна) агресія РФ. Відповіді України». URL: <https://www.ukrinform.ua/>

rubric-presshall/2243886-gibridne-pole-bou-vidpovidi-ukraini-na-informacijnu-agresiu-rf.html

12. Вирок Жовтневого районного суду м. Маріуполя Донецької області від 9 червня 2017 р. Справа № 263/15014/15-к / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68182221>

13. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за заг. ред. Є. Л. Стрельцова. Харків : Одиссей, 2009. 469 с.

14. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. 5-те вид., допов. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. Харків : Право, 2013. 1145 с.

15. Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків : заява, схвалена Постановою ВРУ від 21 квітня 2015 р. № 337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19>

SUMMARY

The article deals with the constitutional and legal peculiarities for the ensuring the territorial integrity of Ukraine. According to the up-to-date circumstances the problems of territorial integrity of Ukraine are being highlighted in the legal aspect. The attention is focused on the unity and integrity of the state territory as the basic constitutional principles of territorial integrity. However, modern military-political threats violate this principle that is manifested in the external aggression on Ukraine by the Russian Federation and the annexation the Autonomous Republic of Crimea, the state administrative unit of the unitary Ukraine, and inspiration separatist movement in many regions of Ukraine, which led to armed confrontation in Luhansk and Donetsk regions. In this regard there is an urgent need to secure the territorial integrity of Ukraine at the present stage of researching the international relations and constitutional and legal principles. The author emphasizes on the articles of the Constitution of Ukraine and other legal acts concerning territorial integrity. It is also revealed the understanding and peculiarities of application the admissibility of secession today. It is stated that the constitutional and legal peculiarities ensuring the territorial integrity of Ukraine are an integral part of the legal mechanism to ensure the territorial integrity of the state. This mechanism consists of the constitutional and legal guarantees of unity, territorial integrity and inviolability of Ukrainian territory along with the legitimate and constitutionally regulated procedure concerning the changes of the state border. Appropriate recommendations as to the problem of effective ensuring the territorial integrity of Ukraine are formulated.

Key words: aggressive war, military conflict, territorial integrity and inviolability, planning, preparation, resolution, criminal liability.